

TRADISJONSPLANTER I GENBANK OG KLONARKIV

Av FAGUS-rådgiver Kristan Nyvoll

Som følge av Rio-konvensjonen er det iverksatt et arbeid med å samle inn genmateriale av gamle kulturvekster for å sikre at disse vekstene ikke tapes for fremtiden. Dette gjelder både nytte- og prydvkster. Nordisk Genbank har drevet innsamling av fruktsorter i mer enn 25 år.

Noe av materialet oppbevares som frø som er nedfrosset i gruver på Svalbard, men mange av kulturplantene må formeres vegetativt. Klonene ville miste sentrale sortskarakterer hvis formering skulle skje med frø. Enkelte kloner er ellers helt avhengige av vegetativ formering fordi de ikke er i stand til å sette spiredyktige frø. Frukt, bær, potet, roser, og blomsterløk er grupper av kulturvekster som i vesentlig grad har blitt formert vegetativt. For enkelte av våre kultursorter har denne vegetative formeringen pågått igjennom århundrer. Eksempler på dette er eplesorten 'Gravenstein', som kan føres tilbake til 1600-tallet og kultivargrupper av alba-rosene (*Rosa x alba*), som har opphav i middelalderen.

Lilium monadelphum - steigenlilje (kaukasuslilje) ble spredt fra Steigen prestegårdshage til mange nordnorske hager.

Gamle kulturplanter finner man ofte i gamle hager og på fraflyttede steder. Der kan de ha utviklet store bestander eller robuste eksemplarer. Visse bruksegenskaper kan forutsettes hos slike planter. De er godt tilpasset lokale forhold; vekstfaktorer, klima og skadegjørere som sopp og insekter, og de tåler en viss konkurranse fra naboplanter. Dette er egenskaper som har stor betydning for alle nytteplanter, ikke minst til grøntanleggsformål.

Aconogonum divaricatum - toppslirekne - fra Bø i Vesterålen, hvor den var vanlig i de fleste hagene.

Vi står likevel i fare for å tape dette materialet. Nybygg og restaureringer eller andre tekniske inngrep kan fort ødelegge de gamle beplantningene i hager. På fraflyttede steder kan oppslag av skog og beitende dyr fortrenge kulturplantene.

Jeg vil i denne sammenheng oppfordre FAGUS-abonnenter til å være oppmerksomme på gamle kulturplanter som måtte stå i områder hvor nye prosjekter skal iverksettes!

Som ledd i bevaringsarbeidet er det opprettet plantesamlinger - klonarkiver - flere steder i Norge. Ved Tromsø Botaniske hage er det en samling som omfatter omkring 450 pryddplanter med egne innsamlingsnumre. Samlingen består først og fremst av stauder, men også prydbusker og roser. Disse er samlet inn fra gamle hager i hele Nord-Norge. En tilsvarende samling finner man også ved Agder naturmuseum og botaniske hage i Kristiansand.

De mest omfattende samlingene av gamle roser finner man ved Arboretet og botanisk hage på Milde utenfor Bergen og ved Agder naturmuseum og botanisk hage. Det bygges også opp klonarkiv av prydplanter ved Botanisk hage på Ringvø, Botanisk hage ved Universitetet i Oslo (Tøyen), og på UMB på Ås.

Ellers finnes det flere klonarkiv og samlinger for frukt, bær, grønnsaker, urter og veksthusblomster på forskjellige steder i Norge. Disse er lokalisert til flere museer og bygdetun. Enkelte hagelag og andre ideelle foreninger samt privatpersoner har engasjert seg i arbeidet og lager nye beplantninger med lokalt historisk materiale.

Paeonia sp. Denne pionen finner man i flere gamle byhager i Tromsø hvor den har stått "bestandig", eller siden naboen gav en avlegger.

Når plantene samles inn blir forhistorien skrevet ned. For enkelte planter kan man følge spredningshistorien, hvordan planten kanskje har vandret fra et større hageanlegg og videre ut til små hager. I mange tilfeller er plantene blitt borte i de store anleggene, som prestegårdshagene, men kan finnes igjen i små nabohager. Enkelte av de gamle kulturplantene kan ha fått en slik utbredelse i lokalmiljøet at de nærmest karakteriseres som forvillede. I blomstringsperioder vil de utgjøre et markert særtrekk ved stedet.

Noen sentrale kollekter er tilgjengelige fra planteskoler. Disse vil bli markedsført under varemerket PLANTEARVEN®. For andre kollekter må det beregnes en viss produksjonstid før det blir mulig å plante dem ut.

Allium victorialis. Seiersløk er en gammel pryd- og nytteplante som er spredt vidt omkring i Vest-Europa til Sibir i Russland. Den finner man også i flere nord-norske hager.

Les mer

Mer utfyllende informasjon både om aktuelle planteskoler, enkelt planter, og litteratur m.m. finnes på: www.plantearven.no

Generell informasjon om genressursforvaltningen finnes på: <http://www.genressurser.no/planter>

Liste over innsamlet plantemateriale i Tromsø Botaniske hage: http://www.plantearven.no/download/Tradisjonshageplan_teneUiTo.doc

Kristian Nyvoll er gartner ved Tromsø botaniske hage, Universitetet i Tromsø. Alle foto: Brynhild Mørkved.

Fakta-serien er et tilbud for abonnenter hos FAGUS Rådgivning. Copyright FAGUS. Ettertrykk er ikke tillatt.